

tam. Jó volt vele játszani, mert mindig nagyon akart nyerni. És rossz volt, mert kifejezetten sportszerűtlenül, sunyin, aljasul durván játszott. Márpedig a saját csapatunkban per definitionem senki se aljas. Emlékszem, hogy ezt az ellentmondást meg kellett oldani. Minthogy szükségünk volt rá, csak az öncsalás maradt. A hazugság színesen leleményes bokkrétája. Bokkrétáját nyújtottuk át – magunknak. A Sanyi már csak ilyen, ami a szívéen, az a száján, keménynek kemény, sarkosan, de becsületesen játszik, meglehet, olykor túloz, de hát ez nem kisasszonysport, stb. Tisztán halljuk a mai politikai maszatolásokat. Ahogy F. ordenáré talpalását a mindenre képes, ádáz ellenfél az összefüggésekből kiragadva szemléli (a földre döngöltetvén).

Most meglehetősen alkoholista a feje, egy gramm felesleg nincs rajta. Figyelj, fűzfa, nem ma van a születésnapod? Erre meg hogyan emlékezhet? Egy ideig én kezeltem az igazolásokat, megjegyeztem. A számok beragadnak az agyamba. Most gondolkodom életemben először az F. agyára. Egyáltalán hogy van neki. Komoly, svájci frank alapú fogadásom lett volna, hogy nincs. Lehet, hogy ez a pokróc durvaságú, a végletekig önző fráter, akiből ész se, csak valami savanyú ravaszság szívárgott – lehetett volna valaki *egészen más*? Mondjuk, egy megbízható számítógépes szakember. És ott hogyan lett volna tere az aljasságának? Ami nyilván alkati. Vagy lehetséges, hogy a foci hozta ki belőle? Hogy a játékban volt benne, mi nem is láttuk, csak óáltala, és az öncsalás egyik arca épp az volna, hogy ezt rákenjük? Hogy ő viszi el a balhét helyettünk is?

Fekvő csatár nem gyors csatár, sziszegte volt hidegen a hordágyon levitt ellenfél után. Inasságából most kiment az erő, csupán egy rossz fogú öregembert látok. Nem őszül még.

Inasról jut eszembe. Belenyugodtam a fiaim focitlanságába. Kezdetben zavart ennek a testi megnyilvánulása. Másféle izmokhoz szoktam otthon hozzá, mi mindnyájan focitunk. Most már nemcsak megbékéltem, de tudom szépnek látni egyik fiam vízipólótól megerősödött vállait, elbűvölően széles hátát vagy a másik követhetetlen sportolási szokásoknak (sziklamászás?) köszönhető inas, csontos erejét, szigorú testét.

Azt reméltem, ahogy a nap, így e naplótöredék is szép nyugodtan ér véget. Mintha gyomron vágtak volna, olyan, mintha még *régen* volna, mintha még valóságosan érdekelne a foci: kiesett a Barcelona, semminek sincs értelme, a nap holnap nem fog fölkelni (naplók se lesznek). És az edzőjük, Guardiola is fölmondott. Korszakováltás. Eggyel kevesebb jó (szép) lesz a világban. Jók jönnek, mennek. Valami véget ért.

(2012. 6.)

KOVÁCS ANDRÁS

A gyulafehérvári Batthyaneum

(Részlet)

A 18–19. századforduló Erdélye három kiemelkedően jelentős közhasznú kulturális intézmény születésével büszkélkedhet, s mindhármukról elmondható, hogy kivételesen nagyvonalú egyéni erőfeszítés eredményeként jöttek létre. Időrendben a gyulafehérvári Batthyaneum (1792–1798), a marosvásárhelyi Teleki Téka (1798–1802) és a nagyszombeni Brukenthal-gyűjtemény (1817) létrejötté követte egymást. A felvilágosodás páratlan, bámulatra méltó lendülete magyarázza, hogy azokban az időkben többen is felismerték egy erdélyi tudóstársaság létrehozásának a szükségességét. Minden bizonnyal ebben ismét csak gr. Batthyány Ignác erdélyi püspök számít úttörőnek, ő fogalmazott meg ugyanis először egy ilyen tartalmú felhívást. Tudósként is, tudományoservezőként is csak a legnagyobbaknak kijáró elismerés illeti őt Erdély művelődéstörténetében.

Az egykori Magyar Királyság nyugati részén nagybirtokos, kiemelkedően jeles személyiségeket adó családból származott gr. Batthyány Ignác (1740–1798, erdélyi püspök: 1780–1798). Pesten, majd Nagyszombat és Graz jezsuita egyetemeken tanult, s Rómában fejezte be tanulmányait, ott szerezte meg doktori címét. Valószínűnek látszik, hogy a történettudomány iránti vonzódása nagyszombati jezsuita tanárának, Schmitth Miklósnak (1707–1767)

köszönhető, aki a magyar jezsuita történetírás nagyjait, Pray Györgyöt (1723–1801) és Katona Istvánt (1732–1811) is elindította e diszciplína felé, s így az is feltehető, hogy nagyszombati éveiben ragadták meg a figyelmét a magyar történelem és egyháztörténet kérdései. Úgy tűnik továbbá, hogy kiforrott kutatóként érkezett Rómába, ahol tudatosan és módszeresen gyűjtötte a magyar történelemre vonatkozó adatokat, s személyes érdeklődésének megfelelően az oklevéltan, a kodikológia és a kronológia kutatásában mélyült el.

A könyvek iránti vonzódása kétségtelenül tudományos érdeklődéséből fakadt. Tény, hogy római tartózkodása alatt már nagyszámú, mintegy 5000 kötetnyi, tehát jókora könyvtárra való könyvet, kéziratokat is vásárolt, s a későbbiekben, egri prépostságától (1773) kezdve módszeresen gyűjtötte a könyveket, bővítette könyvtárát. Kivételes időkben lett a régi könyveknek és kéziratoknak a szerelme: a II. József által felszámolt szerzetesrendek könyvtárait egyéb ingóságokkal együtt potom áron verték dobra, s a gyulafehérvári Batthyaneum gyűjteménye bizonyítja, hogy könyvtárának nagyon jelentős darabjai ilyen eredetűek. Már erdélyi püspökségének idején, 1786-ban teszi fel a koronát könyvgyűjteményére, amikor megvásárolja Cristoph Anton von Mígazzi bécsi bíboros érsek, váci püspök 8000 kötetet számláló, rendkívül gazdag könyv- és kéziratgyűjteményét. Hihetőleg már egri prépost korában felfigyelt a szepesi városok középkori egyházi könyvgyűjteményeire, de a lőcsei tanács által eladott könyvgyűjteményt csupán 1790-ben vásárolta meg. Könyveihez fűződő bensőséges viszonyára jellemző, hogy címeres könyvjegyeire saját kezűleg írta rá nevének a kezdőbetűit, és hihetőleg saját kezűleg ragasztotta be azokat újabb szerzeményeibe. A könyvek egy ideig nagyszombati házában voltak, de hamarosan kiderült, hogy számukra más helyet kell találnia. Miután a Főkormányzóságot, melynek Erdély püspökeként elnöke volt, Nagyszombatról Kolozsvárra költöztették, Batthyány Ignác megszerezte a Gyulafehérvárott üresen álló trinitárius templom és kolostor épületét. Ezt az együttest a rend felszámolása (1784) után egy időre katonai kórházzá és irattárrá alakították. Valószínűleg azért, hogy egyházmegyéjének lelkészsképzője és papjai is részesülhessenek az általa alapított intézmény előnyeiből, ez az épületegyüttes lett tervei megvalósításának konkrét színhelye. Ezeknek a terveknek a körvonalazódását minden bizonnyal befolyásolta rokonának és mentorának, gróf Esterházy Károly egri püspöknek (1762–1799) a vállalkozása, az egri Líceum, amely igényességében is hathatott az akkori egri nagyprépostra.

Gyulafehérvárott, az általa véghezvitt átalakítások után, 1794 táján az egykori trinitárius templom földszintjére az általa vásárolt és felszerelt nyomda költözött Kolozsvárról, félmeletét az intézmény vezetőjének a szállásává alakították, a következő két szintet (a templom belső terét) a könyvtár foglalta el, előcsarnokába ásványgyűjtemény került, végül a homlokzatot koronázó, újonnan épített attikában a csillagda kapott helyet. Az egykori kolostor épülete pedig akkortól áll a papnevelés szolgálatában.

Ezt az együttest Batthyány Ignác 1798. július 31-én, röviddel váratlan halála előtt alapítvánnyá formálta „egyháza és tartománya” javára. Vezetését az erdélyi római katolikus püspökre, az erdélyi káptalanra, az erdélyi római katolikus státusra hagyta, és feltéve, hogy római katolikus vallású személy lesz, az Erdélyi Nagyfejedelemség kormányzójának, a gubernátornak gondjaira bízta (a rendelkezés idején Bonchida ura, losonczi Bánffy György gróf volt a gubernátor, akinek kastélyában az alapítólevelet neve napján, Szent Ignác hitvalló ünnepén aláírta). A kormányzónak, amennyire a rendelkezés szövegéből megítélhetjük, garantálnia kellett az alapítói akarat teljesülését. Rendelkezett az alapítólevél a könyvtár és a csillagvizsgáló felekezetektől független nyilvánosságáról is, s ezzel a nyilvánossággal feltethető meg, nézetem szerint, az adományozó oklevél fentebb már említett, meglehetősen homályos, „egyháznak és tartományának” / „*ecclesiae et provinciae*” fogalmazása is. Ennek az egyházjogból átvett *provincia* kifejezésnek nincs köze a kor hivatalos adminisztrációjában használt Erdélyi Nagyfejedelemség elnevezéshez, az alapító sokkal inkább püspöki tartományának, *diocesis*ének és e püspöki tartományához tartozó, különálló vallási közösségeknek a megnevezésére választhatta e kifejezést. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a részletesen és aprólékosan taglalt felügyeletet, valamint intézménye sorsának, működésének és fenntartásának irányítását a mindenkori püspökre, a káptalanra és az erdélyi római

katolikus státusra bízta, ahogyan ez az 1948-as államosítást megelőző másfél száz év folyamán, több, Erdélyt és püspökségét érintő „rendszerváltás” (1848–1849, 1867, 1918, 1928) során akadálytalanul meg is valósult.

Az alapítólevélben gróf Batthyány Ignác püspök részletesen felsorolta azokat az ingatlanokat, melyeket saját szerzeményeiként az intézmény fenntartására szánt. Értéküket 38.000 forintra becsülte. Ezekhez járult a 30 000 forintot érő könyvgyűjtemény (ennek legnagyobb önálló tétele, a Migazzi-gyűjtemény egyedül 12 000 forintjába került volt 1782-ben), s megközelítőleg ugyanennyibe került csillagvizsgáló. Ha nem számítjuk az ásvány-, a kagyló- és a mintegy 3000 darabot számláló érmegyűjteményt, az építkezéssel és berendezéssel, az asztronómus kanonoki stallumot megalapozó beneficiummal együtt megközelítőleg 80–100 000 forintot kitevő alapítványról van szó, amelyet a nem túl nagy püspöki jövedelemmel rendelkező főpap saját, családi birtokaiból fedezett vagy adóssággként éppen azokra terhelte. Összehasonlításul: 1800-ban, tehát immár a püspök halála után elkezdődött infláció idején valamivel több mint 22 ezer forintra értékelték a püspökök nyári rezidenciáját képviselő és éppen gróf Batthyány Ignác által felújított alvinci kastélyt.

Az intézmény rendeltetészerű működését megakadályozta az a hosszan elhúzódó per, amelyet Batthyány Ignác halála után családja indított, s amely három évtizeden át tartó zárolással, éppen a napóleoni háborúk gerjesztette inflációban jelentős jövedelemkiesést okozott. Ebben az időben a Batthyaneum működését utódai püspöki jövedelmükből fedezték. Püspöki jövedelmekből tanították és tartották el többek között az 1799-ben elhunyt első csillagász-kanonok, Mártonffy Antal utódait. Soruk csak 1852 után szakadt meg, amikor Haynald Lajos püspök úgy döntött, hogy a csillagvizsgálót világi személyek, a püspöki lyceum szakos tanárainak a kezelésébe adja.

A pereskedést sem Mártonffy József püspök, de közvetlen utóda, Rudnay Sándor (1816–1820) sem tudta befejezni. Végre az 1820-ban erdélyi püspökké kinevezett br. Szepesy Ignác alatt született végleges ítélet, melynek értelmében a Batthyaneum összes javainak birtokában maradt, tekintettel arra, hogy az alapítónak életében joga volt vagyonával tetszés szerint bánni, azt elajándékozni is. [...]

(2012. 6.)

GÖMÖRI GYÖRGY

1620, Lőcse: Bethlen Gábor levele lovaskatonáihoz

Szomorú szívvel csodálkozom,
hogy több zsoldot mertek kérni
tőlünk a hadviseléshez.

Nyomorult, pusztuló hazánkat
nem szolgálnátok fizetetlen? Nem,
inkább raboltok, prédáltok – a természetes
ellenség sem pusztította az országot jobban
tinálatok! Jelentik, hogy ahol csak
jártatok, a szegényeket iszonyú
kegyetlenséggel dúltátok,
és sokan közületek förtelmes
paráznaságokat cselekedtek!
Parancsolom: becsüljétek meg
magatokat, legyen vége a sok
istentelenségnek, vigyázzatok
a magyarok jó hírére-nevére, ellenség ellen
bátrak és ne viasz emberek legyetek –
ne fosztogassatok, mint amaz undok életű, rabló kozákok!
Hópénzt tőlem csak akkor kaptok,